

Soostereotüübid kooliargipäevas

Gertrud Kasemaa

Tallina Ülikool

truude@tlu.ee

Tartu, 07.02.2014

Mis on soostereotüübid?

Soostereotüübid on ühiskonnas ühiselt jagatud uskumused ja eelarvamuslikud hoiakud, mille alusel teatud omadused omistatakse indiviididele nende soolise kuuluvuse alusel – lihtsustavad ning liigselt üldistavad uskumused naiste ja meeste iseloomulikest joontest, neile sobivatest rollidest, ametitest jms. Soostereotüübid kannavad alati endas ka väärtushoiakuid. Diskrimineerivaid stereotüüpe iseloomustab lihtsustatus – eelarvamuslik ettekujutus naiste või meeste kui sotsiaalse grupi kohta. Soostereotüüpide abil taandatakse sugupoole kõik võimalikud omadused üksikuteks tunnusjoonteks, kusjuures eeldatakse, et need omadused iseloomustavad kõiki mehi ja naisi, sõltumata nende individuaalsetest eripäradest.

(<http://www.enu.ee/soostereotyybid/>)

Miks on soostereotüübid ohtlikud?

- Me ei teadvusta sageli nende olemasolu- me ei märka, kuidas nad meie mõtlemist ja hoiakuid mõjutavad.
- Nad kitsendavad mõlema sugupoole töö- ja haridualaseid valikuid, sest välistavad osa võimalusi uskumuse tõttu, et see või teine õppeprogramm, elukutse, töökoht jms. sobib vaid meestele või naistele.
- Nad piiravad inimeste isiklikku elu ja arengut puudutavaid valikuid, sest annavad vaikimisi ettekirjutusi selle kohta, kuidas sobib ühel mehel või naisel käituda.
- Et ühiskond on soostereotüüpidest läbi imbunud, võtavad inimesed neid tõena või paratamatusena ning stereotüüpide kitsendavat toimet ei tehta vajalikul määral nähtavaks ja küsitavaks.

Miks on soostereotüüpidest vaja rääkida?

See on üks lihtsamaid viise teha nad nähtavaks, selleks et:

- tekiks avalik diskussioon soostereotüüpse ühiskonna kahjulikust mõjust mõlemale sugupoolele
- areneks arusaam, et sooline võrdõiguslikkus ei ole ainult naiste teema
- inimesed (sh. õpetajad ja õpilased koolis) õpiksid neid märkama ja ära tundma
- ettepanekud sooliselt võrdõigusliku ühiskonna arendamiseks ja sootundliku pedagoogika rakendamiseks leiaksid laiemat mõistmist ja tuge.

Etnograafilise uuringu ühiskondlik taust

- Tagasipöördumine vaatenurga juurde, et tüdrukute haridusliku ebavõrdsusega seotud probleemid on lahendatud, uus fookus poiste probleemidele (*underachievement*) . *Failing boys* diskursus
- Koolide ja ülikoolide “feminiseerumine”- poisid kui ebavõrdsesse positsiooni jäänud grupp.
- Meedia kasvav roll ühekülgsete ja/või stereotüüpsete hoiakute reprodutseerimisel.
- Tulemuseks: uut moodi vastandumine- poisid vs. tüdrukud. *Win-lose* lähenemine (tüdrukute edu poiste edu arvel)
- Sugu ilma feminismita- ainult numbrid, mitte tegelikkus numbrite taga.

Etnograafiline uuring

- Lõuna-Eesti gümnaasium
- 2011.a. jaan-mai
- 7. klass (13-14-aastased) ja 10.klass (16-17-aastased)
- Kokku u. 100 vaatlustundi
- Poolstruktureeritud intervjuud: 44 õpilast, 33 õpetajat ja kooli töötajat.
- 10. klassi õpilaste kirjandid
- Uurija päevik

Soostereotüübid kooliargipäevas

- Poisid on loomu poolest rahutud.
- Kui poisid viitsiksid, siis nad õpiksid hästi.
- Tüdrukud on loomu poolest usinamad.
- Tüdrukud on enamasti vaiksed.
- Õpetaja töö sobib naistele paremini.
- Meesõpetaja peaks olema tõeline mees

Poisid on loomu poolest rahutud

- Suur osa õpetaja ajast ja energiast tunnis kulub mõnede poiste ohjamisele.
- 7. klassi poiss: *Igav on. Kes see ikka nalja teeb, kui ise ei tee.*
- 7. klassi poiss: *Kool on kohati täiesti mõttetu koht.*
- Naisõpetaja: *Aga mis siis teha, sellised nad lihtsalt on.* – sooline essentsialism
- *Liigne distsipliin võib muuta lapsed lihtsateks käsutäitjateks, kes ise mõelda ei oska.* (10. klassi poisi kirjandist)
- *Väga paljud tänapäeva noored võtavad kooli lihtsalt kohana, kuhu iga päev minema peab.* (10.kl. poisi kirjandist)

Kui poisid viitsiksid, siis nad õpiksid hästi.

“Kolm on koolipoisi hinne”

- Naisõpetaja: *Poisse on huvitavam õpetada, nad küsivad huvitavaid küsimusi.*
- 7. klassi poiss: *Milleks pingutada, õpetajad jooksevad meil ise järel, et me oma hinded ära parandaksime*
- 7. klassi poisi vastus küsimusele, miks on vaja koolis käia: *“Mina ei tea.”* (ja õlakehitus).
- *Umbes 16-aastaseks saades mõistame, et enamikku fakte, vameid ja teoreeme, mis meile koolis õpetatakse, pole meile eriti vaja.* (10. klassi poisi kirjandist)
- *Soovime olla edukad, aga ei mõista seda, et edukust ei taga hinded, vaid oskus õppida ja teadmiste vahel seoseid leida.* (10. klassi poisi kirjandist)
- 10. klassi poiss: *Haridus on oluline, aga mitte mõttetu tuupimine. Õpin neid aineid, mida arvan tulevikus vaja minevat. Muudes ainetes üritan lihtsalt läbi saada.*

Tüdrukud on loomu poolest usinamad

- Õpetajate arvates: *usinad, aga õpivad sageli ainult täpselt etteantud vastused ära, ei loo seoseid, ei tee ise järeldusi, on n-ö igavad õpilased.*
- 7. klassi tüdruk: *Head hinded on olulised, ka hea enesetunde, mitte ainult vanemate ja õpetajate jaoks*
- Üks n-ö uut tüüpi tüdruk 7. klassis (aktiivne, oma arvamust väljendav), keda õpetajad eriti jõuliselt korraks kutsuvad.
- 10. klassis- mõned häälekamad tüdrukud, kellelt õpetajad näivadki seda ootavat: *need, kes tunnis küsivad, kui aru ei saa, need, kes vastuse ütlevad, kui õpetaja küsib.*

... ja saavad paremaid hindeid

- Teatud leppimine: gümnaasiumis tuleb käia, sest ainult nii saab hea hariduse ja hea töökoha.
- Kohati jääb arusaamatuks, mis see hea haridus ikkagi tähendab.
- Arusaamades ja uskumustes ei kajastu ühiskonna tegelik sooline kord (tööturu segregatsioon, naistega seotud valdkondade vähesem väärtustamine). Usuvad, et kui pingutada, on kõik valikud võimalikud, et haridus tagab eduka tuleviku.
- Kohati ka kriitiline suhtumine: *Praegusel ajal pööratakse koolis väga palju tähelepanu teooriale. Lõputud tunnid õpikute taga, koolipäevast väsinud silmad lugemas teksti, millest õieti arugi ei saa... nende teadmistega ei osata igapäevases elus midagi peale hakata.* (10.kl. tüdruku kirjandist)

Tüdrukud on enamasti vaiksed

- Enamik tüdrukuid (eriti 7. klassis) on tunnis väga vaiksed ja märkamatud (Foucault' kuulekad kehad)
- Ei eristu ühekaupa (nagu rahutud poisid), v.a. mõned väga üksikud.
- Miks oled tunnis vaikne, ei küsi küsimusi, ei vasta õpetaja küsimustele?- *Ei saa teemast aru, küsin pigem sõbralt, õpetajad ise on mind vaikseks teinud (varasem negatiivne kogemus).*

Kas tõesti hääletu alistumine? Samas kriitiline suhtumine koolikorraldusse

- *Lastega tuleks koolis suhelda mõistvalt, et ka nemad suudaks tulevikus erinevate inimestega rääkida. (10. klassi tüdruku kirjandist)*
- *Akadeemilise edu saavutamise surve põhjustab masendust ja stressi. Noored ei naudi uute teadmiste omandamist, vaid tuubivad kõik ettesöödetava tuimalt pähe... Kurvastavalt sageli arvatakse, et intelligents ja eksamite sooritamine on üks ja sama. (10.kl. tüdruku kirjandist)*
- *Miks on vanemad uhked, kui nende lapsed toovad koju kiituskirju selle eest, et nad on rääkinud süsteemile just seda, mida neilt kuulda soovitakse? (10. kl. tüdruku kirjandist)*

Küsitlus 5.-12. klassile

- Nimeta omadusi, mida sooviksid endas arendada?
- 569 vastajat
- Nimetati u. 40 iseloomuomadust
- Domineerisid kooliga seonduvad omadused
- *Tahaksin olla targem, tahaksin, et oleks laiem silmaring.*
- *Tahaksin, et mul oleks rohkem õpitahet, et ei oleks nii laisk.*
- *Tahaksin olla kohusetundlikum, tähelepanelikum, järjekindlam.*
- *Tahaksin olla kannatlikum, rahulikum (eelkõige tüdrukud)*
- *Tahaksin olla julgem (eelkõige tüdrukud)*

Õpetaja töö sobibki naistele paremini- nad on emalikud ja oskavad laste eest hoolitseda

- Naisõpetajad on enamasti üle 40-aastased, sageli emad
- Emalikud- nii enda kui õpilaste arvates (*õpetajad emmevad meid, jooksevad meil järel*).
- Elavad emotsionaalselt kaasa õpilaste muredele ja rõõmudele- õpetajad saavad ise aru, et see kurnab. Neid kurvastab, et seda ei märgata ja tunnustata.

Samas:

- Eelarvamuslik suhtumine õpilastesse, üleolev v. irooniline suhtlusstiil
- Näägutamine tunnis
- Kurnatus, väsimus, õpetajatöö tajumine paratamatusena- *kuhu on mul siit minna, pean veel 10 aastat kuidagi vastu pidama.*

Meesõpetaja peaks olema tõeline mees

- Mitu naisõpetajat: *mehed ei pea koolis vastu, nad ei lase endale sellist koormat selga laduda.*

Kas kooli on rohkem meesõpetajaid vaja?

- Õpilaste meelest: *pole vahet, ei oska öelda, ei kujuta ette, peaasi, et on hea õpetaja (s.t. valdab ainet, on õpilaste suhtes mõistev, inimlik)*
- Mitme naisõpetaja meelest: *kindlasti, kui nad on tõelised mehed, mitte mingid 'koolimehed'. Poistel on vaja mehe mudelit, paljudel puudub sisuliselt isa.*
- Kes on tõeline mees? – Traditsioonilisi maskuliinseid väärtusi esindav- tugev, suudab tunnis tagada distsipliini.
- Kuidas tunneb end koolis pehmemaid väärtusi kandev meesõpetaja sellise suhtumise valguses?

Põhihariduse alusväärtused, õppe- ja kasvatuseesmärgid (Põhikooli riiklik õppekava)

- Põhikool kujundab väärtushoiakuid ja -hinnanguid, mis on isikliku õnneliku elu ja ühiskonna eduka koostoimimise aluseks.
- Alusväärtustena tähtsustatakse üldinimlikke väärtusi (ausus, hoolivus, aukartus elu vastu, õiglus, inimväärikus, lugupidamine enda ja teiste vastu) ja ühiskondlikke väärtusi (vabadus, demokraatia, austus emakeele ja kultuuri vastu, patriotism, kultuuriline mitmekesisus, sallivus, keskkonna jätkusuutlikkus, õiguspõhisus, solidaarsus, vastutustundlikkus ja sooline võrdõiguslikkus).
- Põhikoolil on nii hariv kui ka kasvatav ülesanne. Kool aitab kaasa õpilaste kasvamisele loovateks, mitmekülgseteks isiksusteks, kes suudavad ennast täisväärtuslikult teostada erinevates rollides: perekonnas, tööl ja avalikus elus.
- Põhikoolis luuakse alus enese määratlemisele eneseteadliku isiksusena, perekonna, rahvuse ja ühiskonna liikmena, kes suhtub sallivalt ja avatult maailma ja inimeste mitmekesisusse.

Gümnaasiumihariduse aluseväärtused, õppe- ja kasvatusesmärgid (Gümnaasiumi riiklik õppekava)

- Gümnaasium jätkab põhikoolis toimunud väärtuskasvatust, kujundades eelkõige väärtushoiakuid ja -hinnanguid, mis on isikliku õnneliku elu ja ühiskonna eduka koostoimimise aluseks. Tähtsustatakse väärtusi, mis aitavad kaasa ühiskonna inimvara ning riigi majanduse arengule.
- Gümnaasiumil on nii hariv kui ka kasvatav ülesanne. Gümnaasiumi ülesanne on noore ettevalmistamine toimimiseks loova, mitmekülgse, sotsiaalselt küpse, usaldusväärse ning oma eesmärged teadvustava ja saavutada oskava isiksusena erinevates eluvaldkondades: partnerina isiklikus elus, oma kultuuri kandja ja edendajana, tööturul erinevates ametites ja rollides ning oma ühiskonna ja looduskeskkonna jätkusuutlikkuse eest vastutava kodanikuna.

Miks on soostereotüübid koolis ohtlikud?

- Noored võtavad need kaasa oma täiskasvanuella, kus need mõjutavad (ja sageli piiravad) nende haridus- ja tööalaseid valikuid.
- Haridusest on saanud naiste asi. Ja mis on naiste asi, kipub meie ühiskonnas kahjuks olema vähem väärtuslik. Poisid ei soovi end selle vähem väärtustuslikuga samastada.
- *Cruel optimism* (L. Berlant) e. julm optimism, optimism, mis teeb inimesele kokkuvõttes haiget: sotsiaaldemokraatlikest ideaalidest lähtuv hea elu unistus püsib elus vaatamata neoliberalistlikule tegelikkusele. Noorte naiste usk, et kui ma pingutan, siis saavad mu pingutused tasutud, saab sageli töö- ja eraelus valusa löögi.
- “Kolmas sugupool”- haritud naised, kes ei leia endale võrdset meespartnerit.

Miks on soostereotüübid koolis ohtlikud?

- Õpetajate essentsialistlik arusaam soost (poisid on sündinud rahututena ning tüdrukutelt oodatakse usinust) kandub üle õpilastele (variõppekava!).
- Tänapäevane koolielu sooline korraldus loob arusaama, et naiste asi ongi (ära) kannatada: naisõpetaja kannatab ära selga laotud töökoorma, tüdruk kannatab ära selle, et teda ei märgata ja oluliseks ei peeta.

Ära kannatamine

Kannatamise diskursus peegeldub ka õpilaste suhtumises kooli ja haridusse.

- Poiste jaoks tähendab see hoiakut, et küll kuidagi ikka hakkama saab (küll õpetajad meid ära kannatavad ja koolist läbi veavad). Mis saab niimoodi isiklikust vastutusest oma arengu eest???
- Tüdrukute jaoks tähendab see, et kool ja seal toimuv (k.a. rahutud poisid) tuleb ära kannatada helge tuleviku nimel. Mis saab siis, kui selgub, et see tulevik naisena polegi nii helge???

Mõtteineks: 7. klassi ainetund

Kõik seisavad pinkide kõrval, ootavad, et õpetaja lubaks istuda. Sumin, jutuvada.

Õpetaja: *Enam ei jutusta, ma saadan tunnirahuklassi ära.*

Mari ütleb selja taha Kaurile: *Ole tasa!*

Õpetaja Marile: *Mari, sa oled seljaga minu poole!*

Mari: *Ma ütlesin talle, et ta tasa oleks.*

Õpetaja: *Nii, sa ei vaidle vastu praegu.*

Mis näib töötavat? Mis võiks töötada?

- Aktiivõppe meetodid- rühmatööd, praktilised tööd (avastus-, probleemõpe), lastega arutlemine.
- Õpetaja eelarvamustevaba suhtumine.
- Õpetaja sõnad ja teod käivad käsikäes.
- Selgelt sõnastatud tunnieesmärk, väljundid, nende sidumine teiste ainetega, näidetega reaalsest elust.
- Õpilase kuulamine, tunnete peegeldamine, probleemide-olukordade hinnangutevaba kirjeldus.

Sootundlik pedagoogika

Vaja oleks sootundlikku, mitte sooneutraalset pedagoogikat, kus:

- suhtutakse eelarvamustevabalt igasse lapsesse kui indiviidi (sõltumata soost);
- tehakse nähtavaks soostereotüübid ühiskonnas (koolis, töö- ja pereelus, meedias) ja arutletakse ühiselt nende üle;
- viiakse läbi tegevusi nende stereotüüpide ületamiseks (nt. käsitöötunnid ka poistele, karjäärpäevad sooliselt ebatraditsiooniliste elukutsevalikute tutvustamiseks jpmis.)
- luuakse võimalusi nõrgemalt arenenud sotsiaalsete oskuste arendamiseks (koostööoskus, juhtimisoskus, teiste kuulamise ja oma arvamus väljendamise oskus jms.)
- õpetajad tegelevad pidevalt eneseanalüüsiga, et teadvustada iseenda soostereotüüpseid eelarvamusi, hoiakuid ja käitumisviise.

